

על הניסים של חנוכה

בשבת כ"א ע"ב לא הגנו ברייתא: "ת"ר מצות נר חנוכה איש וביתו, והמהדרין נר לכל אחד ואחד, והמהדרין מן המהדרין - ב"ש אמרים יום ראשון מדליק שמנה מכאן ואילך פוחת והולך, וב"ה אמרים יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך. אמר עולא, פליגי בה תרי אמוראי במערבא, ר' יוסי בר אבין ור' יוסי בר זבדא, חד אמר טעמא דב"ש כנגד ימים הנכנסין וטעמא דב"ה כנגד ימים היוצאין, וחד אמר טעמא דב"ש כנגד פרי החג וטעמא דב"ה דמעלין בקודש ואין מורדין." מן הנ"ל יוצא שמנהגנו להוסיף נר בכל לילה, הוא דין במהדרין מן המהדרין לפי ב"ה.

והנה בשו"ע או"ח סי' תרע"ד פסק המחבר שמותר להדליק מנר לנר. והרמ"א חולק על המחבר וכותב שאצלנו נהגו שלא להדליק מנר לנר, ומשמע מדבריו שבנר הראשונה שמדליק מקיים עיקר מצות נ"ח, ושאר הנרות הן בבחינת מהדרין מן המהדרין ולכן אין להדליק מנר חובה לנר של הידור בלבד. והמחבר כנראה סובר שכל הנרות כולן הן כחטיבה אחת של מצות נ"ח, ואין לחלק בין נר לנר.

וכן הוא לגבי סדר הדלקת הנרות, עי' שם בסי' תרע"ו, שהמחבר סובר שאחר יום הראשון מדליק בראשונה את הנר הנוספת ואח"כ פונה ימינה לשאר הנרות, ומשמע שכל הנרות שוות שכולן מצות חנוכה ולא סתם הידור. והגר"א שם תפס עליו שהלא המצוה היא שיהיו הנרות בטפח הסמוך לפתח, ואם מתחיל בנוספת, הלא היא רחוקה מן הפתח יותר משאר הנרות, ונמצא שמדליק בראשונה נר שלא כמצוותה ונר זו היא היא הנר העיקרית וכל השאר הן רק להידור. וא"כ גם כאן לענין סדר ההדלקה ישנה אותה המחלוקת בין המחבר מחד גיסא והרמ"א והגר"א מאידך.

ועי' ב"מועדים וזמנים" להרב משה שטרנבוך חלק ב' סי' קל"ו שכתב שענין זה אם הנרות הנוספות הן מגוף המצוה או להידור בלבד תלוי במחלוקת בטעם שיטתם של ב"ה אם נימוק דינם הוא שמעלין בקודש, אז כל הנרות הן חטיבה אחת של מצוה, ואם הטעם הוא כנגד ימים היוצאים, אין זה אלא היכרא בעלמא וא"כ הנר הראשונה היא למצוה וכל השאר להידור.

ולעד"נ שמחלוקת אחרונים זו תלויה בפירוש המלה "מהדרין", שיש שפירשוהו מלשון חזרה (וכמו ה"הדרן" כשגומר ללמוד מסכת), דהיינו שמדקדקים במצוות ומחזרים עליהן, ויש שפירשוהו מלשון דר ויופי. מהדרין מלשון מחזרין היא ארמית, ומהדרין מלשון דר היא עברית. והנה, אם כארמית, נמצא דכל הנרות הן עיקר המצוה והמדקדק רוצה לקיים את כולן כעיקר מצות חנוכה, וזה כשיטת המחבר. ואם כעברית, נמצא שהראשונה עיקר והשאר רק לפני והידור בעלמא, וכהרמ"א והגר"א.

והנה לפי הגמרא שלנו, מצות נ"ח לשמנת הימים היא באה לזכר נס פך השמן. אבל בתפילת "על הניסים" לא נזכר שום דבר על נס השמן, רק נס המלחמה שגברה יד החשמונאים על היונים וטיהרו את המקדש וכו'. וכן בפסיקתא איתא רק נס המלחמה והנצחון הצבאי ולא נזכר שום דבר על נס השמן. ובמגילת תענית פ"ט יש ד' נימוקים לחנוכה, א' מהם - נס פך השמן, והשאר - הנצחון הצבאי, וטיהור המקדש. ולפי"ז י"ל ששיטות אלה שאנו דנין בהן יסודן בהררי קדם, והמחלוקת בין המחבר לרמ"א והגר"א תלויה לאיזה נס אנו מתייבים מצות חנוכה, שאם הנרות הן זכר לנס שמן, והשמן דלק לשמנה ימים, א"כ כולן מצוה אחת ואין להפריד בין נר לנר, וכשיטת המחבר, אבל אם העיקר הוא נס מלחמה, א"כ הנר הראשונה שבאה בכ"ה כסלו שהוא יום הנצחון על האויב היוני, היא עיקר המצוה, והשאר הן להידור בלבד, וזה כדעת הרמ"א והגר"א.

ויתירה מזו, נראה להציע שזהו בעצם סלע המחלוקת בין ב"ה וב"ש. דהנה קשה להבין מה שאמרו שטעם ב"ש הוא "כנגד פרי החג." וכי מה ענין חנוכה לסוכות, ומדוע אין מקבלים גם בחנוכה את הכלל של מעלין בקודש כמו בכל התורה כולה?

והנה בספר המכבים ב', שנתחבר סמוך לתקופת החשמונאים, קראנו שאמנם יש סמוכין בין חנוכה לסוכות. וכן כתוב שם פרק י' פס' ה'-ח':

וביום אשר טומא המקדש בימי בידי נכרים ביום ההוא היה טיהור המקדש בעשרים וחמישי בחודש ההוא הוא כסלו, ויחוגו את שמונת הימים בשמחה כחג הסוכות בזכרם את רעותם לפני זמן-מה בחג הסוכות בהרים ובמערות כחיות השדה, ועל כן בענפי עץ עבות ובענפי הדר ובכפות תמרים בידיהם הודו לאשר הצליח בידם לטהר את מכונו. ובדעת כולם נמנו וקבעו לכל עם היהודים לחוג מדי שנה בשנה את הימים האלה."

לפי זה נראה שהקשר בין חנוכה לסוכות אמנם חזק הוא, שנאנסו לבטל מצוות סוכות ונאלצו לתעות בהרים ובמערות כמו בנ"י שתעו במדבר, ושמונת ימי חנוכה הם בהקבלה לשמונת ימי חג הסוכות (כולל שמני עצרת). ועל כן מובן מדוע נימקו שיטת ב"ש כנגד פרי החג, שסוכות היא אמנם הדוגמא לקביעת שמנת ימי חנוכה ושניהם חוגגים לשמנה ימים, ובשניהם גומרים את ההלל.

ולפי זה נראה שב"ש לפי הנימוק של פרי החג ודאי יסברו שעיקר התקנה של חנוכה היה כזכר לנס מלחמה, וא"כ הנר הראשונה היא עיקר שהלא הנצחון בשדה הקרב היה ביום כ"ה כסלו, והשאר תיקנו רק כזכר לסוכות, שהלא מה שנטלו לולב והדסים וכו' לא היא לשם מצוה רק כזכר בעלמא. וכן הוא הנוסח ב"על הניסים" - "תשועה גדולה ופרקן **כהיום הזה**", שביום כ"ה כסלו היה הנצחון. ועל כן הנר הראשונה היא תמיד על נס מלחמה וזה עיקר התקנה וכל שאר הנרות של המהדרין מן המהדרין אינן אלא זכר לסוכות וכו"ל. אבל ב"ה יסברו שעיקר התקנה היה לנס השמן, ומאחר שהשמן דלק בנס לשמנה ימים וזוהי סיבת תקנתם את החג לשמונה ימים, א"כ כולן גוף המצוה, ומה שמוסיף והולך הוא מטעם מעלין בקודש, שב"ה אינם נוקטים את הקשר בין חנוכה לסוכות.